

DISERTACIJOS

Metafizikos ir mokslo demarkacija

1991 m. vasario 11 d. Vilniaus universiteto specializuotoje taryboje *Skaistė Laskienė* apgynė filosofijos mokslų kandidato disertaciją "Metafizikos ir mokslo demarkacijos problema". Disertacijos mokslinis vadovas – fil. m. dr. prof. *E. Nekrašas*, oficialieji oponentai – fil. m. dr. prof. *J. Minkevičius* ir fil. m. kand. *M. P. Šaulauskas*.

Mokslui sparčiai vystantis, jo raidos veiksnių aiškinimas tampa aktualia pažinimo teorijos ir mokslo filosofijos problema. Vienas iš svarbių uždavinių tyrinėjant šią problemą – nustatyti, kokį vaidmenį, vystantis specialioms mokslams, kintant jų hipotezėms bei teorijoms, vaidina metafizikos koncepcijos, taip pat apibrėžti kai kuriuos metafizikos ir mokslo santykio aspektus. Šių klausimų analizei ir skirta S. Laskienės disertacija.

Pirmajame skyriuje ("Metafizika ir mokslas: nuo vienovės iki priešstatos") analizuojami teorinio žinojimo vienovės antikoje ir viduramžiais pagrindai, vėlesnis metafizikos ir specialiųjų mokslų diferenciacijos procesas bei metafizikos ir mokslo demarkacijos problemos atsiradimo prielaidos. Autorė pažymi, kad teorinių žinių diferenciacija atsirado tik posokratinėje filosofijoje, kai ligtolinę kosmologinę-ontologinę problematiką papildė etikos ir politikos klausimai, o vėliau ir vidinė tiek teorinės, tiek praktinės filosofijos diferenciacija. Tačiau ryškesnės ribų tarp įvairių mokslo disciplinų apraiškos pastebimos tik Renesanse. G. Galilėjaus ir F. Bekono pozicijos, pabrėžusios gamtotyros tikslų ir metodo nesutapimą su metafizikos tikslais ir metodais, sudarė pagrindą mokslo ir metafizikos demarkacijos problemos išskėlimui, bet aiškiai jos nesuformulavo. Problemos suformulavimo naujaisiais amžiais nuopelną autorė priskiria D. Hiūmui (priežastis įžvelgdama bendroje angliškojo empirizmo antimetafizinėje orientacijoje).

Antrajame skyriuje ("Pozityvistinis demarkacijos problemos sprendimas ir kritika") apžvelgiamas metafizikos ir mokslo santykio aiškinimas pirmajame ir antrajame pozityvizme, aptariama loginių empiristų, filosofijos istorijoje aštriausiai iškėlusių mokslo ir metafizikos atribojimo problemą, mokslinę filosofinę koncepciją, verifikacijos ir falsifikacijos principai, kuriais buvo sie-

kiami atriboti metafiziką nuo mokslo. Analizuodama O. Konto koncepciją, autorė teigia, kad jis pirmasis ėmėsi tyrinėti žmogiškąjį mąstymą ne logikos, metodologijos ar epistemologijos, o realios vystymosi istorijos požiūriu, tačiau, teisingai konstatavęs, kad metafizinis mąstymas yra būtina žmogiškojo mąstymo fazė, neįvertino to, kad kai kurios metafizinės idėjos ir specialiuosiuose moksluose vaidina svarbų vaidmenį. Tą pačią klaidą darę ir antrojo pozityvizmo atstovai. Disertacijoje aptariamos E. Macho ir R. Avenarijus teorijos, paruošusios dirvą loginiam empirizmui, ryškiausiai iškėlusiam analizuojamą problemą. Šį teiginį iliustruoja R. Karnapo ir R. Poperio teorijų analizė, leidžianti autorei daryti išvadą, kad loginių empiristų pažiūra, jog metafiziką galima griežtai atriboti nuo mokslo, paremta per siaura metafizikos samprata; nepagrįstu taip pat laikomas reikalavimas pašalinti iš mokslo visus metafizinius elementus.

Trečiajame skyriuje ("Metafizika ir mokslas: sąveika ir skirtumai") atskleidžiamas pozityvus metafizikos vaidmuo formuojantis ir vystantis mokslui; autorė taip pat pateikia savo požiūrį į metafizikos ir mokslo santykius. Jos nuomone, negalima teigti, kad metafizika susilieja su mokslu taip, kad jų neįmanoma atskirti. Metafizinius klausimus nuo mokslinių skiria tai, kad pirmieji labiau fundamentalūs, negali būti galutinai išsprendžiami ir juos svarstant svarbesni būna tokie kūrybiniai mąstymo metodai, kaip įžvalga ir refleksija. Skiriasi taip pat metafizinio ir mokslinio tyrinėjimo tikslai bei uždaviniai. Ribas tarp metafizikos ir mokslo autorė laiko neapibrėžtomis ir kintančiomis.

Disertacijoje daroma išvada, kad metafizinės idėjos ir principai suvaidina svarbų vaidmenį formuojantis klasikinei gamtotyrai. Metafizika yra ne tik istorinis, bet ir teorinis mokslo pagrindas, jos koncepcijos iki šiol daro didelį poveikį specialiųjų mokslų plėtrai.

Oficialieji oponentai teigiamai įvertino disertaciją, akcentuodami pačios problemos aktualumą tiek filosofijai, tiek ir mokslui. Kaip tik tai davė impulsų oponentų saviems pasvarstymams minėta tema. Diskusijoje taip pat kalbėjo prof. R. Plečkaitis.

L. Anilionytė